

بررسی رابطه جو عاطفی خانواده با رشد اجتماعی دانش آموزان

هاجر حاجی اکبری

کارشناسی ارشد روانشناسی عمومی ، دانشگاه آزاد شاهرود

hajar.hajiakbarii@gmail.com

۰۹۱۲۴۷۳۱۴۲۰

چکیده :

خانواده بستری برای رشد و پرورش کودکان است و بسیاری از امور و مسائل و درس ها در همین خانواده و توسط والدین و یا فرد بزرگتر به کودکان آموزش داده می شود. در محیط خانواده است که فرزندان، امور اجتماعی را یاد می گیرند و جامعه پذیر می شوند و می توانند به وسیله ی مهارت هایی که در بستر خانواده یاد گرفته اند، توانایی سازگاری با محیط را پیدا کنند. این پژوهش به روش توصیفی – تحلیلی و با هدف بررسی رابطه جو عاطفی خانواده با رشد اجتماعی دانش آموزان انجام گرفته است . فضای مثبت و جو عاطفی در خانواده و همچنین اعضای خانواده ای که با یکدیگر روابطی صمیمی و توأم با آگاهی بخشی و حمایت دارند، به پیشرفت فرزندان درون آن خانواده و رشد فردی و اجتماعی بهتر فرزندان کمک شایانی می کند.

واژگان کلیدی: جو عاطفی ، خانواده ، رشد اجتماعی ، دانش آموزان .

۱- مقدمه :

در همه فرهنگها، خانواده، عامل اصلی جامعه پذیرشدن کودک در دوران طفولیت است. خانواده، اساسی ترین نهاد جامعه پذیرکردن کودک به ویژه در سالهای حساس اولیه زندگی است. خانواده با شرایط صحیح، کودکان را آماده میکند تا تواناییهای بالقوه خود را شناسایی کنند و به عنوان افراد بالغ در جامعه نقش های سودمندی را بر عهده گیرند. کودکان در فرایند جامعه پذیری در خانواده، امر و نهی والدین، تقلید و همانندسازی را یاد می گیرند که از مهمترین شیوه های انتقال ارزشها، هنجارها و سنتهای اجتماعی است. (Ghorbani, & Jomenia, 2018) جامعه پذیری در خانواده آغاز میشود و با رفتن فرد به جامعه و محیطهای آموزشی، فعالیت خانواده از بین نمیرود؛ بلکه پا به پای نهاد آموزش و پرورش حرکت میکند و نهادهای اجتماعی دیگر این عمل را تا پایان عمر فرد تداوم می بخشند. (ربانی خوراسگانی و مؤمنی راد، ۱۳۹۵)

در شکل گیری رفتار و دیدگاههای اجتماعی کودک جنبه های عاطفی روابط والدین و فرزندانش نقش مهمی دارد، در خانواده هایی که والدین رفتارهای محبت آمیز دارند معمولاً کودکان نیز با رفتارهای اخلاقی مثبت و احترام به دیگران و انگیزه پیشرفت رشد میابند تأثیر و نفوذ خانواده بر ابعاد مختلف رشد اجتماعی کودکان بی شمار است. خویش پنداری و احساس ارزشمندی خود در حال شکل گیری کودکان به شدت از نگرشهای اعضای خانواده به خصوص پدر و مادر نسبت به او تأثیر می پذیرد. همچنین میزان پذیرش اجتماعی کودک از سوی همسالان و توانایی برقراری روابط صمیمانه با آنها از محیط خانوادگی او نشأت می گیرد اگر والدین صادقانه به کودک محبت کنند و به وی اعتماد کنند، او نیز دوست داشتن دیگران و مورد علاقه دیگران بودن را یاد می گیرد. از طرف دیگر بین خود پنداره، مقبولیت اجتماعی و سازگاری اجتماعی که همگی جلوه های مختلف رشد اجتماعی کودک هستند با پیشرفت تحصیلی آنها رابطه مثبت وجود دارد. (Verschuren, 1996)

درویش و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی به بررسی ارتباط بین جو عاطفی در خانواده و سازگاری دانش آموزان پرداختند. نتایج حاصل از تحقیق نشان می دهند که وجود جو عاطفی سالم در خانواده، باعث افزایش سازگاری و توانمندی های اجتماعی و تحصیلی دانش آموزان می شود. همچنین، حضور پشتیبانی عاطفی و ارتباطات مثبت در خانواده، بهبودی در رفتار و عملکرد تحصیلی دانش آموزان را تسهیل می کند.

یافته های پژوهش حسینی میرصفی (۱۴۰۱) در بررسی رابطه جو عاطفی خانواده با رشد مهارت های اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان نشان داد بین جو عاطفی خانواده با رشد مهارت های اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان همبستگی مثبت و معناداری وجود دارد.

حسین پور و قنبری (۱۳۹۶) در پژوهش خود به بررسی رابطه بین جو عاطفی خانواده و کنترل عواطف با رشد مهارت های اجتماعی پرداختند. یافته های پژوهش نشان داد که بین جو عاطفی خانواده و کنترل عواطف با رشد مهارت های اجتماعی روابط معنادار وجود دارد. همچنین نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه نشان داد که جو عاطفی خانواده پیش بین خوبی برای کنترل عاطفی و رشد مهارت های اجتماعی است.

محبی نورالدین و همکاران (۱۳۹۰) در تحقیقی به بررسی رابطه بین جو عاطفی خانواده با رشد مهارت های اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پسر و دختر پایه های چهارم و پنجم ابتدایی شهرستان مسجد سلیمان پرداختند. در این تحقیق آزمودنی ها ۲۸۹ دانش آموزان (۱۴۷ پسر و ۱۴۲ دختر) بودند که با روش نمونه گیری تصادفی خوشه ای چندمرحله ای انتخاب شدند. ابزارهای اندازه گیری این پژوهش عبارت از مقیاس روابط عاطفی اعضای خانواده «هیل برن» (۱۹۶۴)؛ آزمون رشد مهارت های اجتماعی «کرامتی» (۱۳۸۶)؛ و

میانگین نمرات دانش آموزان بود. نتایج نشان داد که بین جو عاطفی اعضای خانواده با رشد مهارت های اجتماعی دانش آموزان پسر ($P < 0.05$) و دختر ($P < 0.01$) همبستگی مثبت و معناداری وجود دارد. نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه از بین حیطة های هشتگانه جو عاطفی خانواده، بهترین پیش بینی کننده های رشد مهارت های اجتماعی دانش آموزان پسر را وجود احساس امنیت در خانواده و در مورد دانش آموزان دختر، محبت کردن و تجارب مشترک با والدین نشان داد.

۲- روش شناسی :

پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه جو عاطفی خانواده با رشد اجتماعی دانش آموزان به شیوه توصیفی و از نوع کتابخانه ای انجام شده است و با توجه به روش پژوهش، جامعه آماری پژوهش شامل کلیه اسناد، مدارک و منابع مرتبط با موضوع مورد بررسی از قبیل کتب، مقالات و پایان نامه ها می باشد.

۳- بحث درباره یافته ها

رشد اجتماعی به مفهوم توانایی فرد در برقراری روابط اجتماعی می باشد. به عبارت دیگر منظور از رشد اجتماعی آن است که فرد به آن مقدار از رشد در جهت برقراری روابط اجتماعی با دیگران رسیده باشد. (شعاری نژاد، ۱۳۷۵) شاخص های اصلی رشد اجتماعی را می توان به صورت زیر بیان نمود.

استقلال:

استقلال به مفهوم توانمندی در انجام کارها بدون یاری گرفتن از دیگران است؛ و یا اینکه فرد قادر باشد هر از گاهی تنها بوده و در انجام برخی از کارها نیز تنهایی اقدام کند.

مسئولیت پذیری :

پذیرفتن نقش ها و وظایفی که جامعه برعهده فرد می گذارد به معنای مسئولیت پذیری است و در آن هر کسی مسئول اعمال و رفتار خود بوده و از انجام کارها شانه خالی نکند.

ارتباط و سازگاری :

ارتباط و سازگاری به معنای وجود حس وحدت اجتماعی و ایجاد ارتباط متقابل میان افراد یک جامعه و همکاری با دیگران است. یک انسان اجتماعی علاوه بر تمایل داشتن در زندگی با دیگران، رغبت به مشارکت و همکاری با آنها را نیز دارد.

آینده نگری امیدواری و خوش بینی :

آینده نگری به این معناست که فرد بداند تصمیم های امروزش در زندگی آینده اش موثر بوده و لذا همه درآمد امروزش را خرج نکرده و مقداری برای روزهای پیری و بیماری خود و دیگر حوادث غیرمترقبه نیز پس انداز کند. امیدواری و خوش بین بودن به معنای داشتن روحیه ای قوی و مستحکم در عبور از موانع و مشکلات ، موضع گیری مثبت در برابر مسائل اساسی زندگی ، کنترل اعمال و رفتار خود در مواجهه با رویدادهای غیرمنتظره و به طور کلی سهل گرفتن مشکلات است .

میانة روی و شوخ طبعی :

میانة روی به معنای حفظ تعادل در لذت ها ، موفقیت ها و کارها به صورتی است که به وظایف اصلی فرد لطمه ای وارد نشده و به اندازه معمول انسان بتواند به انجام امورات خود برسد . شوخ طبعی هم به معنای داشتن روحیه شاد و خندان تحمل موقعیتهای نامطلوب و ناراحت کننده و تبدیل آن به موقعیت های قابل تحمل و آسان گرفتن و خندیدن به مسائل کوچک زندگی است .

۳- ۱. عوامل مؤثر در رشد و تکامل اجتماعی دانش آموزان

رشد و تکامل اجتماعی کودکان و نوجوانان از عوامل زیر متأثر می شود: (شعاری نژاد ، ۱۳۸۵)

۳- ۱- ۱. هیجانهای فردی

تحریک های هیجانی و عاطفی در کودکان نقش موثری در رشد ارزشهای اجتماعی آنها دارد . با توجه به تفاوت زمینه های تجربی در کودکان و بزرگسالان ، لذا یک نوع محرک منجر به تحریک هیجان های مختلف در کودکان می شود . عمده حالت های هیجانی کودکان از والدین و اطرافیان آنها تاثیر می پذیرد . رشد هیجانی و رشد اجتماعی با همدیگر انجام می شوند . کودکان با مشاهده رفتارهای دیگران به تقلید از آنها تحریک شده و رفتارهایی مشابه آنها انجام می دهد و به طور کلی ارزش های اجتماعی خود را از آنها دریافت می کند . کودکان چگونگی شیوه های ارضای نیازها را به کودکان می آموزند و زمان و نحوه بازی کردن ، نوع پوشش لباس ، نوع اسباب بازی و نوع و چگونگی دوست داشتن و متنفر بودن را نیز به او یاد می دهند . به عبارت دیگر کودک از اطرافیان خود می آموزد که برای چه چیزهایی ارزش قائل شده و از چه چیزهایی دوری کنند .

۳- ۱- ۲. سلامت و بیماری فرد

سلامت بدن و رشد آن وابسته به رشد روانی و اجتماعی است . کودکی که بیمار است همواره تمایل دارد از دیگر کودکان دور بوده و این انزوا طلبی مانع رشد صحیح اجتماعی وی می شود . کودک به دلیل بیماری ، باعث جلب توجه دیگران به خود شده و دیگران جهت رضایت و خشنودی وی ، خواسته های او را برآورده کرده و لذا این توجه و حمایت اطرافیان موجب می شود که کودک فردی مغرور ، متکبر و یا خجول و مطیع تربیت شود که همواره نیازمند کمک دیگران بوده و انتظار دارد در همه طول زندگی از سمت دیگران تایید شود .

۳-۱-۳. بازی

بازی های کودکان نقش موثری در رشد اجتماعی آنها دارد ، زیرا آنها شخصیت واقعی خود در زمان انجام بازی ها نشان می دهند . در حین انجام بازی ، کودک نوع و میزان تصور و تخیل، استعداد همکاری و معامله منصفانه را از خود بروز می دهد . بازی به عنوان عاملی مهم و موثر در تقویت ارزش های اجتماعی کودک محسوب می شود. انتخاب نوع بازی برای کودک متاثر از عواملی نظیر وضعیت اقتصادی ، نوع همسایگان و میزان بهره هوشی می باشد . کودکان با هوش با کودکان بزرگتر از خود همبازی می شوند زیرا همسالان وی ، او را به عنوان همبازی نمی پذیرند .

۳-۱-۴ . جو خانواده

خانواده که در ابتدا به عنوان یک واحد تولیدی بیولوژیک شناخته شده و از ازدواج دو فرد بوجود می آید ، بعد از دنیا آمدن اولین فرزند ، به شکل واحدی اجتماعی در می آید . کودک ابتدا به دلیل ارتباط محکم خود با مادرش ، از او تاثیر می گیرد . بعد از آن این رابطه دگرگون شده و به شکل رابطه با پدر و دیگر اعضای خانواده در می آید و این تاثیر در دوران کودکی از شدت زیادی برخوردار بوده اما به تدریج بعد از مرحله بلوغ کم می گردد.

خانواده بنیادی ترین نهادی است که در شکل گیری شخصیت انسان نقش اساسی دارد. انسان زندگی خود را از خانواده شروع می کند. خمیرمایه شخصیت او در آنجا سرشته می شود و ارزش ها و معیارهای فکری او در آنجا پایه گذاری می شوند. این تأثیرات اولیه در رفتارها، ارتباطات فرد با خانواده و هم کلاسی ها در مدرسه و سازگاری با محیط مدرسه در آینده و روی هم رفته در کل زندگی اش نقش تعیین کننده دارد. شخصیت کودک همیشه به رنگ محیط عاطفی و جو خانواده در می آید. منظور از جو عاطفی نحوه ارتباط و طرز برخورد افراد با هم، نظر افراد نسبت به هم و احساس و علاقه آن ها به یکدیگر است (شریعتمداری، ۱۳۹۵) خانواده واحدی اجتماعی - عاطفی است که توجه به وابستگی متقابل انسان ها و شبکه روابط صمیمانه آن ها ضروری است. شخصیت فرد در تعاملات موجود در خانواده شکل می گیرد و عادات های رفتاری در آنجا به وجود می آید. این موضوع تحت تأثیر روابطی مانند رابطه فرزندان با والدین، رابطه خواهران و برادران و رابطه کل نظام خانواده است. خانواده مطلوب آن است که امنیت عاطفی، احساس ارزشمندی و باور تعلق و مورد علاقه بودن را تأمین کند. (سمیعی فرقتدی، ۱۴۰۱)

۳-۲ . ایجاد جو عاطفی در خانواده

مؤلفه های ایجاد جو عاطفی در خانواده و مدرسه در هشت طبقه قرار می گیرند: محبت؛ تجربه های مشترک؛ تشویق و هدیه؛ ساختار ادراک کودکان و نوجوانان از محیط خانواده و مدرسه؛ اعتماد؛ خلاقیت؛ احساس امنیت؛ تقویت توانمندی های حسی - حرکتی.

۳-۲-۱ . محبت

از دیدگاه اسلام، ابراز عشق و محبت از ارزشمندترین کارکردهای خانواده و مایه آرامش زوجین است و نقش بسزایی در تربیت فرزندان دارد. نهادینه شدن آن در خانواده و نهادهای تربیتی دارای صلاحیت، به دلیل موفقیت در انتقال ارزش های الهی و انسانی، سلامت خود،

خانواده و مدرسه و در نهایت اجتماع را به دنبال دارد (صیدی، ۱۳۹۲). در خانواده و مدرسه‌هایی که والدین رفتارهای محبت‌آمیز دارند، معمولاً کودکان نیز با رفتارهای اخلاقی مثبت و احترام به دیگران و انگیزه پیشرفت رشد می‌یابند. برعکس، مشکلات رفتاری درونی‌سازی‌شده شامل رفتارهایی هستند که بر خود فرد متمرکز هستند و هیجانات منفی، کنترل افراطی، خشونت و افسردگی مادران در آن نمود دارند. تنبیه و استفاده از شیوه‌های تربیت بی‌ثبات موجب تشدید مشکلات رفتاری کودکان و نوجوانان می‌شود.

۳-۲-۲. تجربه‌های مشترک

تجربه‌های مشترک در مفهوم عمومی به همه مهارت‌ها و دانسته‌ها از برخی پدیده‌ها و موضوعات اطلاق می‌شود که از برخورد با آن موضوع و درگیری با آن پدیده در خلال دورانی معین ناشی می‌شوند (زارع، ۱۳۹۳).

۳-۲-۳. تشویق و هدیه داد

چیزی است که آن را بدون انتظار دریافت چیزی دیگر به شخص دیگری تقدیم کنند. اگرچه ممکن است در مقابل هدیه دادن، چشمداشت هدیه‌ای متقابل داشت، اما هدیه چیزی است که آن را به‌رایگان می‌بخشند. تشویق: در اصطلاح تشویق را «عاملی که بتواند منشأ ایجاد ذوق و شوق، تحرک و امید و علاقه در انسان شود» ذکر کرده‌اند. در جای دیگر، «تشویق را نوعی ارضای نیازهای روانی و فیزیکی انسان» دانسته‌اند (رشیدی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۴).

۳-۲-۴. ساختار ادراک مثبت کودکان و نوجوانان از محیط خانواده و مدرسه

حفظ و افزایش انگیزشی درونی و تنظیمات رفتاری مستلزم ارضای سه نیاز فطری خودمختاری، شایستگی و احساس تعلق است. مهم‌ترین محیطی که می‌تواند حامی این نیازهای فطری باشد، در درجه اول محیط خانواده و بعد از آن محیط مدرسه است.

۳-۲-۵. اعتماد

و بر و وبر (۲۰۰۷) اعتماد را به‌عنوان انتظار رفتار منظم، صادقانه و همکارانه از دیگر افراد تعریف می‌کند که در هر اجتماع بر اساس هنجارها نمود پیدا می‌کند.

۳-۲-۶. خلاقیت

چنانچه کودکان و نوجوانان احساس کنند والدین یا مربیان کار آن‌ها را ارزش‌گذاری کنند یا به بهترین کار جایزه یا پاداش داده خواهد شد، بیشتر از آنکه به انجام بهتر آن کار بیندیشد، به کسب آن جایزه فکر می‌کنند. برخی از والدین برای کودک خود قوانین و مقررات خشک و محدودکننده‌ای قرار می‌دهند. پدیدآوردن چنین شرایطی در منزل و اصرار و پافشاری بر رعایت آن‌ها از جانب کودکان سبب می‌شود کودک به‌تدریج به کلیشه‌ای و تکرارکردن رفتار عادت کند. باید توجه داشت، افکار و رفتارهای کلیشه‌ای نقطه متضاد خلاقیت است.

برعکس، شوخ‌طبعی در محیط منزل از شاخص‌های مهم خلاقیت به‌شمار می‌رود و وجود حس شوخ‌طبعی در فضای خانواده و مدرسه بسیار حائز اهمیت است، زیرا به‌طور مستقیم به رشد خلاقیت کودک کمک می‌کند.

۳-۲-۷. احساس امنیت

منظور از امنیت، رهایی از خطر و تهدید، و نبود ترس نسبت به عوامل بیرونی است. امنیت رد کردن تهدیدات و فرصت‌های تهدیدآمیز است. امنیت استحقاق طبیعی هر فرد و نخستین شرط تداوم زندگی و هم‌زیستی است و همان‌گونه که نیاز به غذا و مسکن برای زندگی انسان ضروری است، امنیت نیز کالایی عمومی و ضروری است. نیاز به امنیت در سلسله مراتب نیازهای مازلو، بلافاصله پس از نیازهای اساسی و فیزیولوژیک مطرح می‌شود و به عبارت دیگر، مهم‌ترین نیاز پس از برطرف شدن نیازهای اولیه است (یاری و هزارجریبی، ۱۳۹۱).

۳-۲-۸. تقویت مهارت‌های حسی- حرکتی

در طبقه مهارت‌های حسی- حرکتی به مواردی مانند مهارت‌های بصری، گفتاری، شنیداری، بنیادی و حرکتی خانواده و مدرسه توجه می‌شود.

۴- نتیجه گیری

خانواده نخستین نهاد زندگی اجتماعی کودک است که در شکل‌گیری عادت‌ها و اندیشه‌های اجتماعی کودک نقش بسیار مهمی دارد. تعامل مطلوب میان اعضای خانواده به منزله یکی از عوامل محافظت‌کننده در برابر آسیب‌های دوران نوجوانی به شمار می‌آید و جو عاطفی نامطلوب خانواده، از عوامل خطر ساز اساسی در بروز مشکلات مربوط به این دوره است. جو مسالمت‌آمیز و آرامش بخش در خانواده با تبادل هیجانات مثبت می‌تواند به تقویت روابط میان افراد خانواده منجر شود که این تبادلات میان فردی با بازخوردهایی که به همراه دارد می‌تواند به یک کودک در رشد تنظیم و کنترل خود کمک کند. روابط عاطفی پدر و مادر با فرزندان نقش بسیار مهمی در فرایند اجتماعی شدن کودکان دارد. در خانواده‌هایی که والدین رفتارهای محبت‌آمیز دارند و با فرزندان خود نیز همدلی و تعامل مثبت دارند معمولاً کودکان نیز با رفتارهای اخلاقی مثبت و توأم با احترام با دیگران ارتباط برقرار خواهند کرد. در واقع می‌توان نتیجه گرفت که با اینکه والدین و خانواده تنها کسانی نیستند که در اجتماعی کردن فرزندان شرکت دارند همواره خانواده به عنوان اصلی‌ترین نهاد اجتماعی شدن آنان در نظر گرفته می‌شود و جنبه‌های عاطفی روابط والدین و فرزندان در این زمینه جایگاه محوری دارد. اگر پدر و مادر روابط گرم و صمیمانه‌ای با فرزندان داشته باشند و همواره نیازهای کودکان خود را از راه مطلوب و در حد لزوم تأمین کنند، آنها با غرور و اعتماد به نفس پا به عرصه زندگی اجتماعی می‌گذارند و در حل مشکلات به خود ترس و بیم راه نمی‌دهند و با دوستان همکلاسان معلمان و به طور کلی محیط و اجتماع مشکلی نخواهند داشت کودکان همان‌طور که مهارت‌های اجتماعی را از طریق آموزش مستقیم والدین می‌آموزند با مشاهده نحوه عملکرد والدین در موقعیت‌های مختلف اجتماعی، عملکرد اجتماعی مطلوب را یاد می‌گیرند.

منابع

- حسینی میرصفی، اشرف السادات . (۱۴۰۱) . رابطه جو عاطفی خانواده با رشد مهارت های اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان ، پژوهش های کاربردی در علوم رفتاری ، دوره ۱۴ ، شماره ۵۱ ، صفحه ۲۳-۳۶
- حسین پور، کریم و قنبری، زهرا . (۱۳۹۶) . بررسی رابطه بین جو عاطفی خانواده و کنترل عواطف با رشد مهارت های اجتماعی، هشتمین کنفرانس بین المللی روانشناسی و علوم اجتماعی، تهران
- درویش، فاطمه و درویش، طاهره و حسینی، آرزو سادات و زیار، نرجس . (۱۴۰۲) . بررسی ارتباط بین جو عاطفی در خانواده و سازگاری دانش آموزان، پانزدهمین کنفرانس ملی حقوق، علوم اجتماعی و انسانی، روانشناسی و مشاوره، شیروان
- رشیدی نژاد، حدیث؛ تبریزی، مصطفی؛ شفیع آبادی، عبدالله . (۱۳۹۱) . «اثر بخشی آموزش گروهی والدین با رویکرد خانواده درمانی ستیر بر جو عاطفی خانواده»، نشریه دانش و پژوهش در روان شناسی کاربردی، ۱۱۳ (۳): ۳-۱۱.
- ربانی خوراسگانی، ع؛ مؤمنی راد، ف . (۱۳۹۵) . بررسی عوامل تربیتی موثر بر جامعه پذیری فرزندان براساس روش تحلیل مضمون (مطالعه موردی دو گروه از مادران آسیب دیده شهر اصفهان، دوفصلنامه پژوهشهای جامعه شناسی معاصر. دوره ۵. شماره ۸
- زارع، احمد (۱۳۹۳) . «رابطه جو عاطفی خانواده با خلاقیت و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان مقطع متوسطه خانواده های تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی شهرستان مرودشت»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.
- سمیعی زرقندی ، مرتضی . (۱۴۰۱) . جو عاطفی در خانواده و مدرسه برای تربیت همه جانبه کودکان و نوجوانان ، <https://www.roshdmag.ir/fa/article/28565>
- شعاری نژاد ، علی اکبر . (۱۳۷۵) . مبانی روانشناختی تربیت ، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی ، تهران
- شعاری نژاد، علی اکبر . (۱۳۸۵) . روان شناسی رشد، تهران: نشر اطلاعات، چاپ نوزدهم
- صیدی، علی (۱۳۹۲) . «بررسی تجربی رابطه ابعاد سرمایه اجتماعی و هویت اجتماعی (مورد مطالعه: دانش آموزان پسر مقطع پیش دانشگاهی شهر ایلام)»، فصلنامه علمی ترویجی فرهنگ ایلام، دوره ۱۴، شماره ۴۰ و ۴۱، زمستان، صص ۱۷۴-۱۸۹.
- محبی نورالدین وند، محمدحسین، مشتاقی، سعید، و شهیازی، مسعود. (۱۳۹۰) . رابطه بین جو عاطفی خانواده با رشد مهارت های اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پسر و دختر پایه های چهارم و پنجم ابتدایی شهرستان مسجد سلیمان. پژوهش در برنامه ریزی درسی (دانش و پژوهش در علوم تربیتی-برنامه ریزی درسی)، ۸ (۳۰)، ۸۴-۹۳.
- یاری، حامد و هزار جریبی، جعفر (۱۳۹۱) . «بررسی رابطه احساس امنیت و اعتماد اجتماعی در میان شهروندان (مطالعه موردی ساکنان شهر کرمانشاه)». فصلنامه پژوهش های راهبردی امنیت و نظم، سال اول، شماره ۴، ص ۳۹.

Ghorbani, A. and Jomenia, S. J. , (2018) . *The role of social factors (family, school, peer group) in socialization of students in Golestan province*. *Journal of Applied Sociology*, 29(2), pp. 113-128

Verschuren, K. (1996). *The internal working model of self, and competence in five years old*. *Journal of child development*, 67, 5, 2493-2511